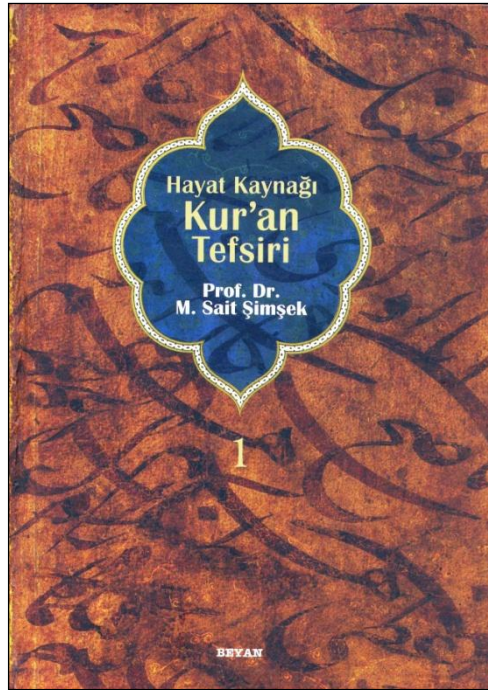

Prof. Dr. Mehmet Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân-ı Kerim Tefsiri*, Beyân Yayınları, İstanbul 2012, c. 1-5.

Fatma PEHLİVAN *

Kur'ân-ı Kerim'in tefsiri ilk olarak Hz. Peygamber(s) tarafından yapılmış sonrasında sahabiler döneminde sözlü nakillerle aktarılmıştır. Tabîler dönemine gelindiğinde ise fetihler sonucu genişleyen topraklar ve artan nüfusun etnik açıdan çeşitlilik göstermesi sebebiyle sözlü rivayetler yazılı hale getirilmeye başlanmıştır. Çünkü Müslümanlar hem kendilerinin hem de İslâm'a yeni girenlerin itikadî ve amelî yönden hayatlarını sürdürmeleri için temel kaynak teşkil eden Kur'ân-ı Kerim'i anlamaya ihtiyaç duymuşlardır. O dönemden itibaren müfessirler Hz. Peygamber(s)'den gelen rivayetleri dil ve tarih verileri, kendi anladıklarını yansıtan yorumlarıyla Kur'ân-ı Kerim'i tefsir etmişlerdir. Günümüzde Türkçe olarak aynı amaç ve gayeyle çeşitli tefsirler yazılmıştır. Söz konusu bu tefsirlerden biri de Prof. Dr. Mehmet Sait Şimşek'in *Hayat Kaynağı Kur'ân-ı Kerim Tefsiri* (Beyân Yayınları, İstanbul 2012, c. 1-5) adlı eseridir.

Eser beş ciltten oluşmaktadır. İlk cildinde eserin amaç ve yöntemini belirten önsöz, daha sonra Fatıha'dan Nisa'ya kadar, ikinci cildinde Maide'den Hûd'a kadar; üçüncü cildinde Yusuf'dan Şuarâ'ya kadar, dördüncü cildinde Neml'den Muhammed'e kadar ve son cildinde ise Fetih'den Nâs'a kadar olan

* Arş. Gör., Hitit Ü. İlahiyat Fakültesi.

sûrelerin tefsiri yer almaktadır. Her cildin sonunda o cildin indeksi, eserin sonunda da yararlanılan kaynakların künyelerinin yer aldığı bibliyografya bulunmaktadır.

Müellif, eserinde sûreleri mushaf sırasına göre tefsir etmiştir. Sûrelerin tefsirine geçmeden önce sûreyi tanıtıcı genel özellikleri sıralamış, sûrenin nerede, ne zaman, hangi olay üzerine indiğine dair bilgiler vermiştir. Bundan sonra sûreleri âyet âyet, eğer âyet veya izahı uzunsa âyetleri küçük pasajlar halinde açıklamıştır. Mesela Tevbe Sûresinin beşinci âyetini parçalara bölerek izah etmiştir. Müellif âyetin “Haram aylar bittiğinde müşrikleri her nerede bulursanız öldürün; onları yakalayın, kuşatma altına alın, onlar için her geçitte pusuya yatın..”, “Fakat tövbe edip namazı kılar, zekâtı verirlerse onlara ilişmeyin..” ve “Şüphesiz ki Allah bağışlayandır, merhamet edendir.” bölümlerini ayrı ayrı tefsir etmiştir (c. 2, s 418-419).

Nadiren de olsa âyetlerin altına konu başlıkları koymuştur. Müellif bunları, âyetle ilgili vurgulamak istediği hususları ayrıntılarıyla izah etmek için oluşturmuştur. Mesela, eserin Necm Sûresi 19. âyet bağlamında anlatılan Garanik hadisesini ve tahlilini başlıklandırarak bölümler halinde anlatmıştır (c. 5, s. 91-125).

Ayrıca çok az da olsa âyetle doğrudan alakalı olmayan açıklamalar için dipnotlar vermiş ve orada mevcut konuyu ayrıntılı bir şekilde izah etmiştir. Mesela Bakara Sûresi 23. âyet bağlamında mucize kavramını açıklamak için dipnot konulmuştur (c. 1, s. 41).

Âyetleri açıklarken pasajla ilgili genel bilgi verdikten sonra bazen muhteva ile ilgili başka âyetleri bazen de hadisleri delil göstermiştir. Mesela Teğâbûn Sûresi 7. âyeti açıklarken Râd Sûresinin 5. âyetini ve Yasin Sûresinin 78. âyetini de zikretmiştir (c. 5, s. 250). Hadise misal ise, Nisa Sûresi 34. âyetinin “onları dövün” kısmını Hz. Peygamber(s)’in söz ve uygulamasını zikrederek açıklamıştır (c. 1, s. 503).

Eserin müellifi âyetle ilgili farklı âyetler varsa onları da zikrederek bir bütünlük içinde anlatmıştır. Mesela müşriklere Kur’ân-ı Kerim’in bir sûresine benzer bir sûre getirme şeklinde meydan okuma bildiren Bakara Sûresinin 23. âyetini yine aynı durumu vurgulayan Yunus Sûresi 38. âyetle yahut on âyet getirmelerini talep eden Hûd Sûresi 13. âyetle, eğer bunu da yapamıyorlarsa benzeri bir söz getirmelerini isteyen Tûr sûresi 34. âyetle, ardından bunu asla yapamayacaklarını bildiren Nisa Sûresi 82. âyetle ilişkilendirerek izah etmiştir (c. 1, s. 41-43).

Müellif, yeri geldikçe sahabe, tabiûn ve sonraki dönemlerdeki müfessir ve âlimlerin görüşlerini ve ihtilaflarını serdettikten sonra kendi kanaatini belirtmiştir. Nahl sûresi 33. âyette geçen “rabbin buyruğu” ifadesini müfessirlerden bazıları kıyamet günü bazıları dünyevî ceza şeklinde yorumlamış, Müellif kendi kanaatinin de dünyevi ceza şeklinde anlaşılmasından yana olduğunu gerekçeleriyle anlatmıştır. (c. 3, s. 147)

Bunun tam aksi de olabilmıştır. Şöyle ki; Müellif, önce kendi görüşünü bildirmiş ardından âyeti açıklayıcı delilleri zikretmiştir. Mesela Enfâl Suresi 72. âyette geçen “veli” kelimesinin velâyet bağı anlamına geldiğini bu doğrultuda âyetin müslümanlar ve gayri müslimler açısından nasıl anlaşılması gerektiğini izah ettikten sonra müfessirlerin bir kısmının bunu miras şeklinde izah ettiğini belirtmiştir (c.2, s. 410).

Ayrıca eser müellifinin esbab-ı nüzul rivayetlerini de zikrettiği olmuştur. Zümer Sûresi 64. âyette ‘De ki: “Allah’tan başkasına kulluk etmemi mi istiyorsunuz ey cahiller?”’ buyrulmuş, müellif bu âyetin bir rivayete göre müşriklerin Hz. Peygamber’^(s)in davasından vazgeçtiği takdirde Mekke’nin en zenginlerden olacağını taahhüt etmeleri üzere indirildiğini diğer bir rivayete göre ise müşriklerin Allah’a ibadet etmeleri karşılığında Hz. Peygamber’^(s)in de onların putlarına talepleri üzerine indirildiğini söylemiştir (c. 4, s. 366).

Eserde müellif bazı âyetler hakkındaki yorumlarını temellendirmek için Tevrat ve İncil’i de kaynak göstermiştir. Mesela Nisa Sûresi 1. âyetle ilgili Hz. Havva’nın Hz. Âdem’in kaburga kemiğinden yaratıldığını söyleyen Tevrat’tan delil getirmiştir (c. 1, s. 469).

M. Sait Şimşek âyette müphem kavramlar varsa onları izah etmiş, âyetle ilgili dilsel mevzuları da zikretmiştir. Kelimelerin kökenine inerek dilsel bağlantı ve anlamlarını âyet çerçevesinde ortaya koymaya çalışmıştır. Kelimeyi bu şekilde izah ettikten sonra âyetle bağlantısını kurmuştur. Mesela Rûm sûresi 8. âyette geçen “hak” kelimesini yukarıda belirtilen yöntemle açıklamış ve daha sonra âyetle bağlantısını kurmuştur (c. 4, s 115-116).

Eğer âyette tasvirî bir olay sergileniyorsa onları betimleme yoluyla açıklamaya gitmiştir. Hadîd Sûresi 20. âyette dünya hayatının bir oyun, eğlence, süs ve insanlar arasında övünme ve daha çok mal ve evlat edinme yolunda bir istekten ibaret olduğunu bildirildikten sonra bunun yağmurun yağmasıyla yeşererek çiftçinin yüzünü güldüren ve sonra birden sararıp kuruyan ekine benzediği söylenmiştir. Müellif bu âyet hakkında ömrün mevsimlik olduğunu, bu âyetin dünyadan el etek çekmek gerektiği anlamına gelmediğini, ahiret ve dünya arasında denge kurmak gerektiğini ve ancak bu şekilde Allah’ın rızası-

nın kazanacağını söylemiştir (c. 5, s. 174-175).

Bunun yanı sıra âyetlerin siyak sibakına ekseriyetle yer vermeye çalışmıştır. Örneğin Nahl Sûresi 126. âyetten başlayan pasajı açıklarken bu bölümün önceki âyetlerle bağlantısını da zikretmiştir. 125. âyette Allah'ın yoluna hikmet ve güzel öğütle çağırması ve en güzel şekilde mücadele etmesini emretmiş, 126. âyette ise eğer buna rağmen muhatap düzelmiyorsa misliyle cezalandırma emredilmiştir. Müellif de âyetleri bağlamı göz önünde bulundurarak tefsir etmiştir (c. 3, s. 195).

Ayrıca âyetler arası çelişki olup olmadığını sorgulamış ve cevaplar vermiştir. Mesela, Enfal Sûresi 41. âyette ganimetlerin beşte birinin Allah ve Rasûlüne ait olduğu bildirilmiştir. Hâlbuki aynı sûrenin ilk âyetinde savaşta ele geçirilen ganimetin mutlak olarak Allah ve Rasûlüne ait olduğu söylenmiştir. Müellif ikisi arasında çelişki olmadığını, sûrenin başında enfalin Allah ve Resulüne ait oluşunun nedenlerinin vurgulandığını ve burada imanî bir meselenin söz konusu olduğunu; Enfal Sûresi 41. âyette ise ganimetin kimlere nasıl taksim edilmesi gerektiğinin bildirildiğini söylemiştir (c. 2. S. 390).

Bu eser, Ömer Nasuhi Bilmen'in Tefsiri¹ ile karşılaştırıldığında bazı farklar ve benzerlikler görülmektedir. Ömer Nasuhi Bilmen âyetleri kelime ya da kelime grupları halinde izah ederken Sait Şimşek, istisnalar olmakla birlikte, âyetleri bütün halinde incelemiştir. Ayrıca Ömer Nasuhi Bilmen âyet izahlarını yaparken âyet ve hadisleri alıntı olarak göstermemiş, Sait Hoca ise bu delilleri kullanmıştır. Sait Şimşek'in Ömer Nasuhi Bilmen'den farklı olarak izahlarından sonra şiirler kullandığı olmuştur. Bunun yanı sıra Ömer Nasuhi Bilmen içindekiler tablosunu her cildin sonun o cilde özel şekilde oluşturmuş, fakat Sait Şimşek ilk ciltte bütün sûrelerin isim ve sayfalarını vermiştir. Ayrıca Ömer Nasuhi Bilmen eserinin içine ziyade olarak son cildin sonunda sûrenin ismi, âyet adedi, nüzülü ve tefsirindeki sayfasını bildiren bir fihrist oluşturmuştur.

Sait Şimşek de tıpkı Ömer Nasuhi Bilmen gibi bazı âyetleri izahını farklı rivayetlerle desteklemiştir. Ayrıca benzer şekilde Sait Şimşek açıklanmasını uygun gördüğü kelime ve kavramları açıklamıştır.

Sait Şimşek'in eseri *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri* Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından çıkartılan *Kur'an Yolu* adlı tefsirle² de karşılaştırıldığında aralarında

1 Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, Bilmen Yay., İstanbul 1963, c. 1-8.

2 Hayreddin Karaman ve diğerleri, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2007, c. 1-5.

bazı farklılıklar ve benzerlikler müşahede edilmiştir. Diyanet Tefsiri ilk cildinde takdim ve önsözden hemen sonra giriş yer almış bu bölümde iki ana başlık kullanılmış; ilk başlıkta, Kur'ân'ın tanımı ve özellikleri, yedi harf, icaz, nesih gibi usule dair konular ayrıca ikinci ana başlıkta ise tefsirin tanımı, yöntemi, çeşitleri ve tefsir kitaplarına dair bilgiler vermiştir. Bu tefsir de *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri* gibi tefsire geçmeden önce sûre ile ilgili genel özellikler zikretmiştir. Yine farklı olarak *Kur'ân Yolu* adlı tefsir, dizin bölümünü bütün ciltlerinkini içerecek şekilde son cildin en sonuna koymuştur. Bunun yanı sıra *Hayat Kaynağı Kur'ân-ı Kerim*, *Kur'ân Yolu*'ndaki gibi âyette geçen kelime ve kavramların dilsel yapısına ve sonrasında âyetle bağlantısına değinmemiştir.

Fakat *Kur'ân Yolu* adlı tefsirde *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*'ne ziyade olarak mevcut sûrenin tefsirine başlamadan sûre ile ilgili genel bilgi bölümünü; sûrenin nüzülü, adı, konusu, fazileti ve özellikleri başlıklandırmasıyla bölümler halinde incelemiştir. Bunun yanı sıra *Kur'ân Yolu* adlı tefsir bazı âyetleri inceleyen âyetin veya âyet grubunun söz sanatı, üslûp ve şekil özelliği, muhteva özelliği şeklinde başlıklandırmalarla âyetle ilgili hususi özellikleri de belirtmiştir.

Hayat Kaynağı Kur'ân-ı Kerim Tefsiri, *Kur'ân Yolu* adlı tefsir gibi âyet ve hadislerine, sahabe, tabiun, müfessirun ve âlimlerin görüşlerine yer vermesinin yanı sıra bir de Tevrat ve İncil'i de kaynak göstermiştir. Yine *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri* gibi *Kur'ân Yolu* adlı tefsir de âyetle ilgili farklı görüşleri zikretmiş, fakat çoğunlukla kendi kanaatini belirtmemiş, seçimi okuyucuya bırakmıştır. Ayrıca bu tefsir yeri geldiğinde âyetlerle ilgili sebebi nüzul rivayetlerini de bünyesine almıştır

Son olarak bu eser *Beyânu'l-Hak* adlı tefsir³ ile genel olarak kıyaslandığında aralarında bazı farklılık ve benzerlikler bulunmaktadır. *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, sûreleri Osman Mushafı nüshasına göre sıralarken, *Beyânu'l-Hak* müellifi, sûreleri nüzul sırasına göre incelemiştir. Fakat eserde Medenî sûrelerden 28 tanesi, Mekkî sûrelerden ise 5 tanesi bulunmamaktadır. Ayrıca bu eser, her cildin sonunda anahtar kelimeler ve sözlük anlamları başlıklandırmasıyla bir bölüm açarak âyetlerde geçen bazı kelime ve kavramların kısa sözlük anlamına yer vermiştir. Bunun yanı sıra bir de her cildin sonunda sûrelerin mushaf tertibi, nüzülü ve alfabeğe göre ayrı ayrı sıralamasını yapılmıştır. Bir de müellif, âyetlerde dikkat çekmek istediği hususları maddelendirerek anlatmıştır. Bu

3 Mehmet Zeki Duman, *Beyânu'l-Hak (Kur'ân-ı Kerim'in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri)*, Fecr Yay., Ankara 2006, c. 1-3.

eser, farklı olarak Tevrat ve İncil’den delil getirmemiştir. Bu eser *Hayat Kaynağı Kur’ân* adlı tefsirden farklı olarak esbabı nüzul rivayetlerine yer vermemiştir. *Beyânu’l-Hak* adlı tefsir, kâinatla ilgili bilgi veren bazı âyetleri günümüz biyoloji verilerini kullanarak izah etme yoluna gitmiştir. Özellikle ahkâm ve kevnî âyetlerle ilgili tefsirlerde modern bir yöntem izlemiştir. Mesela bu tefsirde, Mücadele Sûresi 2. âyetin tefsirini yaparken erkeğin kadına üç kez “boş ol” demesiyle günümüzde boşanmanın gerçekleşmeyeceği, ancak mahkeme kararı sağlanırsa boşanmış sayılacakları belirtilmiştir. Buna karşın *Hayat Kaynağı Kur’ân*’da bunun gibi bazı konularda klasik yöntem takip etmiştir.

Bu eser de *Hayat Kaynağı Kur’ân* gibi eğer kavram varsa kısaca bilgi vermiştir. Ayrıca âyet ve hadisleri, sahabe, tabiun, müfessir ve diğer âlimlerin görüşlerini de delil olarak kullanmıştır. Bunun yanı sıra bu eser de *Hayat Kaynağı Kur’ân* gibi ihtilafları zikrettikten sonra kendi görüşüne yer vermiştir.

Hayat Kaynağı Kur’ân adlı eserin genel özelliklerini tanıtıp farklı tefsirlerle karşılaştırdıktan sonra kendisi de bir meal yazarı olan Mustafa Öztürk’ün bu tefsirle alakalı değerlendirmesinin buraya aktarılmasında yarar görüyorum:⁴

“Said Şimşek’e ait tefsirin klasik kaynakları arasında Taberî’nin (ö.310/923) *Câmiu’l-Beyân*, İbn Kesîr’in (ö.774/1373) *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm* ve Kurtubî’nin (ö.671/1273) *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân* adlı eserleri ön plana çıkar. Modern döneme ait kaynaklardan Elmalılı M. Hamdi Yazır, Mevdudî, Süleyman Ateş, Muhammed Esed gibi isimlerin eserlerine de yer yer atıflar bulunmakla beraber Muhammed Abduh ve Reşid Rıza’nın *Tefsîru’l-Menâr*’ı ile Seyyid Kutub’un *Fî Zilâli’l-Kur’ân*’ından alıntılar eserde çok önemli bir yer tutar. Gerek kaynak tercihlerinden gerekse hemen her âyetin tefsirinde “Modern çağdaki bir Müslüman bu âyetten ne anlamalı?” sorusuna cevap vermeyi hedefleyen izahatından müellifin tefsirinde sosyolojik/ictimai yaklaşımı esas aldığı sonucuna varılabilir. Nitekim müellif birçok âyetin tefsirinde tarihî arka plan bilgisine atıfta bulunmuş ve fakat tefsiri rivayete boğmamış, benzer şekilde kelimâ ve fikhî görüş ihtilaflarına yer vermekten de kaçınmıştır. Bununla birlikte münasebet düştükçe itikadî konularla ilgili âyetlerin tefsirinde kimi zaman mezhepler arası görüş farklarına kısaca değinmiş ve fakat meseleyi kısa ve öz olarak Selefi anlayış doğrultusunda izah yoluna gitmiştir. Fikhî konularda da özlü anlatım tercih eden müellif kimi zaman mezhepler arasındaki ictihad farklarına da değinmiştir (c. 1, s. 257). Münasebet düştükçe *Kitab-ı Mukaddes*’e de atıflarda bulunan müellif kimi âyetlerin tefsirinde reenkarnasyona, dinlerarası diyalog gibi günümüzde sıkça tartışılan bazı konuları müstakil başlıklar altında işlemiştir (c. 1, 51-53, 153-154). Âdem’in iskân edildiği cennet, sihrin mahiyeti ve nesnel gerçekliğinin olup olmadığı meselesi, şefaât, nesh, nüzûl-i İsa gibi konularda hâkim Sünnî görüşten farklı görüşleri savunan müellif (c. 1, 64-68, 128-132, 136-141, 359) modern dönemde İslâm’ın yumuşak karnı olarak algılanan kadın ve kadının toplumsal statüsüyle ilgili âyetleri, teaddüd-i zevcât meselesinde görüleceği gibi savunmacı bir tarzda izah etmiştir (c. 1, 471-472).

4 Mustafa Öztürk, *Cumhuriyet Türkiye’sinde Meal ve Tefsirin Serencamı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2012, s. 135-137.

Diğer taraftan müellif modern bilim ve bilimsel tefsire muhalif bir anlayışı benimsemiştir. Mesela oruçla ilgili Bakara 2/189. âyetin tefsiri münasebetiyle açılan “Modern İlim ve Kur’an” başlığı altında şunları zikretmiştir:

“Günümüzde birçok Müslüman, Kur’an-ı Kerim’in, modern ilmin buluşlarını on dört asır önce haber verdiğine inanır. Bu inanış bir-iki meseleyle de sınırlı değildir. Neredeyse her bir buluş veya teori gündeme getirildiğinde bunun kaynağı Kur’an-ı Kerim’de aranır ve bulunur da(!) Ama nedense bunlar modern ilim tarafından keşfedildikten sonra Kur’an’da aranmaktadır. Öncesinden Kur’an’da bulunamı hiç olmamıştır.” (c. 1, s. 210-211).

Haberî sıfatlarla ilgili âyetlerin yorumunda Selefî anlayış esas alınmış ve bu husus Bakara 2/255. âyette geçen “kürsî” kelimesinin izahında şöyle ifade edilmiştir: “Kürsü ile ne kast edildiği konusunda da farklı görüşler ileri sürülmüştür. Halef denilen sonraki dönem âlimleri, Kürsü ve Arş gibi kelimeleri te’vil etmiş ve bunlarla ilim yahut kudretin kast edildiğini söylemişlerdir. Selef dediğimiz, İslâm’ın ilk dönem âlimleri bu kelimeleri te’vil etmemiş; burada ifade edildiği gibi ‘Allah’ın Kürsüsü ve Arş’ı vardır; ama biz bunların mahiyetlerini bilemeyiz’ demişlerdir. Bu konudaki tartışma uzmanlarınca bilinmektedir. Biz her iki tarafın da çok iyi niyetlerle ve çaba harcıyarak bu görüşleri ileri sürdüklerine inanmakla birlikte selef âlimlerinin görüşlerinin nakil yönünden de akıl yönünden de daha isabetli olduğunu düşünüyoruz.” (c. 1, s. 273).